

در سالروز مرگ شاه عباس صفوی، کتبی را درباره سلسله صفویه مرور کرده‌ایم

روایت یک تمدن

حسام آبنوس

دبیر قفسه کتاب

تاریخ ایران زمین یکی از گنجینه‌های ارزشمند موجود در دست نسل‌های امروز و حتی فرداست و بسیاری با مباحثات با ادوار مختلف تاریخی همواره به ایرانی بودن خود افتخار می‌کنند. با وجود این که تاریخ ایران دوران متفاوتی را پشت سر گذاشته و می‌توان ادوار مختلفی را به عنوان نقاط عطف تاریخی برایش نام برد، ولی در دوران پس از اسلام یکی از ادوار مهم که برخی آن را مهم‌ترین دوره پادشاهی پس از اسلام ایران می‌دانند روزگار حکومت صفوی بوده است. حکومتی که بسیاری از آن با عباراتی نظیر تمدن صفوی و... یاد می‌کنند نشان‌دهنده این حقیقت است که در این دوره از تاریخ ایران، که البته درصد تایید صد درصد اتفاقات آن نیستیم، حرکتی در ایران شکل گرفته که در حوزه‌های مختلف به چشم می‌آید و قابل شمارش است و شاید مانند دیگر تکرار نشده یا تکرار نشود.

از این رو مرور اتفاقات و رویکردهای تاریخی که هم عبرت‌آموز است و هم می‌تواند زمینه تولیدات فرهنگی را فراهم کند از جمله کارهایی است که در مواجهه با تاریخ بهتر است انجام دهیم. حتی برای آنهایی که به تاریخ و گذشته خود افتخار می‌کنند نیز با دانستن فرازهایی از آن و اطلاعاتی بیشتر از کلیات و مشهورات، می‌توانند بیشتر و عمیق‌تر احساس خود را درباره ایران و گذشته پرافتخار آن بروز دهند. حالا به بهانه روایتی که یادآوری می‌کند این روزها (۳۰ دی) سالروز مرگ شاه عباس صفوی است، می‌خواهیم سفری داشته باشیم به اصفهان عصر صفوی تا از لابه‌لای خطوط تاریخ و روایت تصویری ببینیم از ایران در روزگاری که شاید شکوهی تکرارنشده داشته است. شکوهی که با حمله افغان‌ها از دست رفت، شکوهی که بر اثر بی‌تدبیری به زوال گرایید. سعی شده در این گزارش به کتاب‌های مختلف اشاره شود و فقط به یک گونه توجه نشود. البته مثل بسیاری از موضوعات دیگر که تاکنون بارها در قفسه درباره‌شان حرف زده‌ایم در این موضوع نیز با فقر داستان روبه‌رو هستیم و کمتر اثر داستانی می‌توان مشاهده کرد که با درونمایه داستانی و نه زندگینامه‌های مرسوم داستانی در دوره صفویه اتفاق افتاده باشد. در واقع شاید کم بودن دامنه مطالعات تاریخی اهل قلم، زمینه کمتر نوشته شدن از این دوران تاریخی باشد. در حالی که در آثار نویسندگان مشهور و حتی گمنام غربی می‌بینیم که به دوران مختلف تاریخی در آثارشان می‌پردازند و از بستر تاریخ برای بیان قصه و حرف‌هایشان کمک می‌گیرند، اما در میان اهل قلم فارسی‌زبان و به خصوص ایرانی کمتر شاهدیم که این گونه سفرهایی به عمق تاریخ داشته باشند، زیرا تاریخ برایشان مفهوم صاف است و پیچیدگی‌های آن را نمی‌دانند. در حالی که اگر از پیچیدگی‌های آن اطلاع داشته باشند احتمالاً بتوانند روایتی جذاب بر بستر تاریخ برای خواننده خود دست و پا کنند. حالا به این بهانه سراغ کتاب‌هایی رفته‌ایم که از تاریخ و فرهنگ و اتفاقات عصر صفوی سخن گفته‌اند. گزارشی که شاید جرقه‌هایی ایجاد کند برای این که بیشتر بخوانیم و شاید اسباب اتفاقاتی در روایت را برآیمان فراهم کند.

اول دفتر، سیاست

«سیاست‌ورزی در ایران عصر صفوی» شاید باید به عنوان اولین کتاب در این مجموعه معرفی شود. به قول آقای دکتر داوری اردکانی (نقل به مضمون) ما در روزگاری زندگی می‌کنیم که سیاست بر همه چیز سایه انداخته و از سیاست‌زدگی گریزی نیست. به همین خاطر احتمالاً برای بسیاری سیاست و اندیشه سیاسی حاکم بر روزگار صفوی ارجحیت و اولویت داشته باشد و بخواهند بدانند که در آن روزگار که بیش از پنج قرن از آن فاصله داریم چگونه به امور از دریچه سیاست نگریسته می‌شد و سیاست چه تأثیری بر زندگی مردم داشته است. این کتاب تلاش می‌کند نشان دهد که تنوع در حکومت صفوی آن هم در اندیشه‌های دینی و سیاسی و قومی سبب محلی با سویه‌های عرفانی به یک امپراتوری سیاسی و البته دولت اسلامی پیشامدرن تبدیل و نشان دادن نقش دبیرخانه دربار صفوی به فهم مخاطب از جامعه نخبگان و انشا راجع آن و صفوی و ادبیات دیوانی آن بوده، کمک می‌کند. این اثر روایتی از روزگار تسلط صفویه است که دیوانی نشان می‌دهد چه منش و سلوکی در سیاست این سلسله حاکم بوده است.

سبک زندگی در عصر صفویه

آنچه به عنوان اثر اجرای سیاست‌ها از آن می‌توان نام برد و در هر عصری نیز قابل مطالعه است، سبک زندگی مردمان است. در واقع سبک زندگی و معیشت مردمان در هر عصری می‌تواند نمودار خوبی باشد بر نحوه سیاست‌ورزی در همان دوره! کتاب «اصفهان عصر صفوی؛ سبک زندگی و ساختار قدرت» با خوانشی از شرایط اجتماعی آن عصر تلاش می‌کند روایتی از روزگاری که صفویه در اصفهان در قدرت بوده نشان دهد و موقعیت مردم در این ساختار را به نمایش بگذارد. این کتاب که نشر امیرکبیر آن را منتشر کرده روایتی اجتماعی سیاسی از روزگاری است که حکومتی قدرتمند در ایران بر سر کار بوده در شرایطی که هنوز نقاطی از جهان فاقد حکومت مرکز می‌تواند به درک درست از شرایط حاکم بر عصر صفوی کمک کند.

قصه یک شاه

شاه عباس اول یا همان شاه عباس کبیر احتمالاً مهم‌ترین چهره سیاسی سلسله صفویه محسوب می‌شود. چهره‌ای که بسیاری تثبیت قدرت صفویه را مرهون او می‌دانند و برای اغلب نام اصفهان قرین نام اوست. حتی بسیاری از ابنیه و آثار به جامانده از آن روزگار را به نام شاه عباس می‌شناسند و این نشان از موقعیت و جایگاه او دارد. شاه عباس که برای رسیدن به تاج و تخت مسیر دور و درازی در پیش داشته و حتی از مرگ گریخته بود چهره‌ای یکتا در میان شاهان صفوی و حتی شاهان بعد از خود محسوب می‌شود و دارای موقعیتی مهم در تاریخ ایران است. کتاب «زندگی شاه عباس اول» که نصرا... فلسفی آن را نوشته و در دو جلد منتشر شده یکی از آثار تحقیقی مهم درباره او است. این کتاب با پیدایش سلسله صفوی آغاز می‌شود و پادشاهی شاه عباس منجر شده را برای خواننده مطرح می‌کند تا در ادامه درباره این سلطان صفوی خصوصیات شخصی و علاقه‌مندی‌های او مانند توجه به شعر و موسیقی همه در این کتاب کنار را به خواننده عرضه کند. هرچند که نثر کتاب تا حدودی به نثر روایی و بی‌تکلف شباهت ندارد، و آن کنار آمد و خواننده‌ای که بخواهد پا به دنیای شاه عباس صفوی بگذارد می‌تواند از معبر این کتاب اثر با تمام خصوصیاتش می‌تواند پاسخگوی نیازهای ذهن پرسشگر مخاطبان باشد. نویسنده برای تدوین روایتش کمک گرفته تا بتواند آن‌طور که در تاریخ بوده را بازگو کند.

